

JAROSLAV PASIAKOVA:

Sarlósok – muszkavezetők

Dokumentum és bírálat

Egyes történelmi események nemcsak határkövei az emberiség történelmének, hanem arra is szolgálnak, hogy bizonyos távlatból és meghatározott időszakokban újra visszatérjünk hozzájuk, és a történelmi múltat vizsgálva megérthessük azokat. Az ilyen számvetések az egyének, csoportok, nemzetek érettségét bizonyítják.

A csehszlovákiai magyarok történelmében ilyen láncszemet alkot a *Sarló*-mozgalom. Nem véletlen tehát, hogy maguk a mozgalom résztvevői (*Balogh Edgár, Dobossy László, Sándor László, Boross Zoltán* és mások) újra felidézik ezeket az eseményeket, de kívülük a jelenkori fiatal magyar nemzedék tagjai is (*Szakolczay Lajos, Tiszatáj* 1983/2.), akik megpróbálják megérteni a Sarlósok céljait.

Kívülállóként szemlélve, gyakran olyan dolgok is megmagyarázhatók, amelyek maguknak a résztvevőknek jelentéktelennek tűnnek. A mai olvasónak és főleg a fiatal nemzedéknek ezért most is nagyon tanulságos néhány – ma már történelmi értékű – dokumentum, kiadvány, illetve történelmi esemény. Diákjainknak nem győzöm hangsúlyozni – néha elég türelmetlenül –, hogy a jelen gyökerei, okai a múltban keresendők, és ha el akarunk igazodni a valóságban, elkerülhetetlen a múltba való visszatérés – a múlt megismerése, vizsgálata. Minél bátrabban és merészebben hasonlítjuk össze korunk vívmányait és hiányosságait azzal a korrallal, amelyből nemzeteink, népeink újkori történelme kifejlődött, annál őszintébben fogadjuk el az objektív, érzelmeiktől mentes nézőpontot.

Mielőtt belekezdenénk egy régi, első olvasásra elég kellemetlen dokumentum elemzésébe (minél kellemetlenebb egy feladat, annál nagyobb önuralmat és elfogulatlanságot igényel), röviden megemlítjük a *Sarló*-mozgalom fő eseményeit, amelyek rövid tartalmuk ellenére kétségkívül élénk, sok esetben gyakorlati következményekkel járó visszhangra találtak az akkori magyar közéletben:

1. A *Sarló* mint ideológiai mozgalom 1930. október 17-én kezdte meg működését, akkor hozta létre – a hatóságok megkövetelte alapszabállyal együtt – szervezeti kereteit. (Ezt megelőzte az 1928. augusztus 3. és 13. között megrendezett gombaszögi falukutató jellegű cserkész-táborozás.) Feladataul a csehszlovákiai magyarság társadalmi és nemzetiségi viszonyainak tanulmányozását, szocialista világnézetűvé formálását és a Duna-völgyi népekkel való együttműködés megvalósítását tűzte ki.

2. Balogh Edgár vezetésével, a prágai *Szent György Kör* égisze alatt, megszervezte a diákifjúság néprajzi és szociográfiai faluktatását.

3. Megrendezte Budapesten, *Martinovics* kivégzésének emléknapján, a csehszlovákiai, magyarországi és erdélyi főiskolások és fiatal munkások közös Ady-kongresszusát.

4. A Sarló küldöttsége 1930. március 15-én, a dunai népek színeivel és vörös szalaggal átfont koszorút helyezett el *Táncsics Mihály* budai sírján, mivel Horthy rendőrsége megakadályozta *Petőfi* budapesti szobrára való elhelyezését.

5. 1931 szeptemberében Pozsonyban megrendezték a mozgalom országos kongresszusát. A Sarló fő képviselői a kongresszuson bejelentették, hogy a mozgalom eljutott a tudományos szocializmus tanainak vállalásáig, és bekapcsolódott a munkásmozgalomba. Ezzel megszüntette működését.

A figyelmünk középpontjában álló kiadvány a Sarlósok „koszorúzási” ügyével kapcsolatos. Egyike azoknak a jobboldali sajtórágalmaknak, amelyek a mozgalom ellen kegyetlen hadjáratot robbantottak ki, és számunkra nagyon tanulságos mozzanatok feltárására adnak alkalmat.

A 26 oldalas röpiratot 1930-ban adta ki *Muszkavezetők* címmel a Magyar Nemzeti Diákszövetség. A pamfletet *Eszterhás István* fogalmazta meg (felclós kiadó: *Dr. Vitéz Bánságby György*, a Magyar Nemzeti Diákszövetség vezértitkára). Elhamarkodott írás ez, vagy inkább nagyon is célirányos, amely a Sarlósok előbb említett koszorúzási aktusára rágalmakkal, gyűlöletes sértésekkel reagál.¹

A szerző lélektanilag nem kezdi rosszul a támadást. Hatáskeltés céljából mondanivalóját a világon tomboló terrorcselekmények felsorolásával indítja. Az erőszakosságot egyöntetűen a trianoni béke számlájára írja. Magabiztosan eligazodik nemcsak a világban akkor végbemenő események között („Ghandit letartóztatták. Olaszország felbontja a szerződéseit...”), hanem azt a benyomást szeretné kelteni, hogy a hazai eseményekben is otthonosan mozog: „*A cseh impérium, most, amikor tíz esztendő esztelen rémüldözése után egyszerre hatalmas elánnal dobja felvidéki fizetett csatlósait A Napot, a Reggelt, a Slovenski Denniket egy felvidéki állítólagosan magyar ifjúsági mozgalom melletti propagandába, ezáltal gyanúsabbá válik, mint maga a mozgalom. Ez a tízéves cseh demokrácia – tízéves terror, szurony, börtön, – bocsánat a cseh demokrácia utolsó fegyvere. Az ideológia. Az áfium...*”. Majd leírja, hogyan gyülekezett az egyetemi és főiskolai ifjúság 1930. március 15-én, Budapesten (a Szabadság téri elszakított országrészek szobrai alatt), és vészjósló csendben megkoszorúzta a nagy magyar emléksobrát.

A következő sorokban olyan összefüggéstelen asszociációkba kezd a szerző, amelyek szükségszerűen értelmetlenségbe torkollnak: „*A cseh bőregér tudja, hogy a gyávaság és a háború egy helyen terem meg a lelkében. Tudja, hogy itt az egyetlen kiút az irredenta, minden magyar induló élet az irredentizmusba gyökeredzik.. De tudja azt is, hogy az áfium a magyarral szemben mindig többet ér, mint a szurony, géppuska, gázpánik, vagy légi flotta. És így rászabadította az 1930-as márciusi ünnepségekre a magyar ifjúság és a megszállt magyar területek muszkavezetőit, a felvidéki magyarság gyalázatát kilökte Budapestre.*”

A szerző a továbbiakban megállapítja, hogy csak most derült ki, mennyire megérte a Csehszlovák Köztársaságnak 1918. után a haladó magyar publicisták, újságírók, fiatal intelligencia felkarolása. Arra is figyelmezteti és buzdítja a Sarlósokat, hogy még idejében észhez térhetnek, s megakadályozhatják a magyarországi fiatalok és közöttük kialakult nézeteltéréseket: „*Ha a Sarlósok nem akarják, úgy még idejében döbbenjenek rá, hogy bővő kötelez a szimbólumuk.*” Egyúttal a szovjet jelkép lekicsinylő magyarázatával is megpróbálkozik.

Érthető, hogy a pamflet írója számára éppen a Sarlósok osztályöntudatának valós szemlélete – amellyel olyan bírálóan fordulnak nemzetük történelmére, a jelenkori megváltozott történelmi valóság, valamint a szlovák meg a cseh fiatalok felé – érthetetlen, s egyben – nagyon helyesen – kiérzi belőlük a legnagyobb veszélyt, a hazai ifjúságra gyakorolt hatásukat. Tudatosította ugyanis azt, amire *Jócsik Lajos* is rámutatott, hogy a 20-as évek második felétől, majd főleg a 30-as években a cseh és a szlovák egyetemeken, főiskolákon dél-szlovákiai fiatalok is tanultak. Ők küzdik le először nemcsak a nyelvi különbségeket és az eltérő mentalitást, hanem a szociális korlátokat is. Ezért jogosan helyesbíti bizonyos mértékig Dobossy László *Két haza között* című könyvében Balogh Edgárt, amikor azt állítja: „*A húszas évek második felétől a csehszlovákiai egyetemekre és főiskolákra kerülő magyar fiatalok többsége paraszti vagy munkásszármazású volt. Deklasszáldás helyett tehát inkább társadalmi emelkedés ment akkor végbe.*”

A röpirat szerzőjét főleg az zavarja, hogy a koszorúzás ötlete maguktól a Sarlósoktól származik. Ez érthető, hisz azokról a fiatal csehszlovákiai főiskolásokról van szó, akik az államfordulat után önkéntes és nehézségek nélkül látogatták a cseh és a szlovák felsőfokú oktatási intézményeket – Prágában, Brünnben és Pozsonyban, s az új környezetben ellenséges magatartás helyett éppen ellenkezőleg, nagyon sok közös történelmi és kulturális vonással találkoztak. Érezték, hogy az itt, eddig különböző okokból tabuként kezelt területekről szerzett ismereteik egyúttal bővítik, gazdagítják őket, s – az összehasonlítás alapján – saját környezetükben a magyar nemzet haladó kulturális értékeinek tolmácsolói lesznek. A Sarlósok azért helyezték el a dunai, valamikor az Osztrák–Magyar Monarchia közigazgatása alatt élő népek színeivel átfont koszorút éppen Tancsics Mihály radikális demokrata szobránál, hogy ezzel is kifejezzék a már évszázadokon keresztül egymás mellett élő népek kölcsönös megismerési és közeledési vágyát.

Dobossy László, egykori Sarlós, *Magyar szemmel csehek között* című esszéjében így emlékszik vissza (In: *Két haza között*, Bp., 1951.): „*Szocialistáknak vallottuk magunkat, szocializmusunk értelme az volt, hogy segítségével teljes magyarizációt kapjunk a magyar sorskérdésre, s hogy helyes megoldását lássuk a közép-európai zülált helyzetnek... Így csakhamar kialakulhatott bizonyos érintkezési felület közöttünk és a csehek közt. Közülük is főleg azokhoz közeledtünk, akik szintén vallották a mi politikai alapelvünket: hogy a germán terjedés ellen egy frontba kell tömörülnünk szlávoknak, románoknak, magyaroknak. Am a cseheknel is csak kis csoportot birtette ezt akkor: magányos írók, megtagadott tudósok, baloldali diákok... Közös a sorsunk, együtt küszködünk, néha versengve, máskor váll-*

vetve: bajtársak vagyunk... szólunk egymáshoz, értjük egymást, de nem bíznunk egymásban, nem oldódunk fel egymás mellett. A közös sorsban is idegenek maradunk... De azért akadnak köztünk, akikkel hosszan és komolyan vitázunk. A legjobban az fájt, mennyire nem ismerjük egymást, a látásunkat előítéletek torzítják. Élünk egymás mellett, ám kevesebbet tud egyikünk a másikról, mint a norvégekről vagy a Kongó-négerekről. Megismerni egymást! – ez lett a jelszó: megismerni őket, hogy megismerhesük önmagunkat is, ez lett a szándék. A kezdeményezők legtöbbször mi voltunk, hiszen aki többségen belül kisebbséghez tartozik, amit a többségek tudnak (elsősorban persze a nyelvüket), de más is: főképp szélesebb látókört, egyetemesebb kultúrát, a két- vagy többnyelvűség önmagában még nem elég ahhoz, hogy a kisebbségi ember biztonságban érezze magát. Nekünk is többre kellett törekednünk, s e többletet csak tudatos és tervszerű erőfeszítésekkel szerezhettük meg...”

Eszterhás éppen a Sarlósook szélesebb műveltségi látókörétől rémült meg legjobban, továbbá attól a gondolattól, hogy már nincsenek egyedül, és Magyarországon is találtak hozzájuk hasonlóan gondolkodó szilárd, bár kisszámú közösséget: a Bartha Miklós Társaságot, amely az *Új Magyar Föld* című kiadványában Sarlós propagandafüzetet adott ki. Ószintén csodálkozik az író: *„Egyáltalán érthetetlen volt, hogy ez az ifjú, mindenáron érvényesülni akaró és kimeredt, figyelő szemmel bárhol szereplést és emlegetést kergető társaság, hogyan szerényedhetett annyira le, hogy egy meglehetősen vasos propagandafüzetben nem saját magáról, hanem a Sarlóról írt. Ma, hogy a márciusi botrány a kérdést előtérbe hozta, már világosabb az Új Magyar Föld II. számának rendeltetése. Kiáltó szó kellett a pusztában...”* Elsősorban azt a tényt tartja helytelennek, amelyre már Vass László a Sarlóról írt cikkében felhívja a figyelmet: *„1925 nyarán a szlovenszkoói magyar főiskolások kibocsátják magukból az első regösccerkészrajt az eltemetett falvak felé... Ez az új cserkészlet szerves kapcsolatba hozza a várost a faluval. A középosztály gyermekei karöltve az ifjúsággal a népdalon és népmesén át barátságot kötnek a földművestömegek gyermekeivel. Eddig az volt a baj – hangsúlyozta Vass –, hogy más osztályok és idegen népek szellemiségét oktrojálják rá a falura és így a saját osztályát sem fejleszthette ki.”* – Eszterhás nagyon helyesen megérezte a lényegyet: *„Egyszóval 1925-ben egymásra talált a föld és belőle magasra sudárodott pálma, a magyar főiskolás ifjúság.”*

A 30-as évek elején kibontakozó Sarló-mozgalmat a szerző főleg a baloldalisága miatt ítéli el, továbbá azért is, mert a cseh és szlovák nyilvánosság tudomásul vette, s hivatalaik is legalizálták. Elégedetlen azzal is, hogy a magyar ifjúság 1930-ban Pozsonyban nyilvánosan és csendben megemlékezett március 15-éről, s ebből az alkalomból Balogh Edgár az 1848/49-es forradalom hiányait elemezte: *„A bécsi reakciótól kikényszerített közjogi szabadságbarcban elsikkadtak a parasztosztály követelményei. A Sarló birteti a parasztkövetelmények nemzeti jelentőségét, valamint a Duna körüli kis nemzetek találkozását. Mindez azonban az új szociális követelményekkel találkozik már és a tudományos szocializmus társadalomszemléletében keresi az esedékes magyar megújulás lehetőségét...”* (A Sarló pozsonyi ünnepe, A Nap, 1930. március 18.)

A röpirat szerzője később Balogh Edgár ócsárolásába kezd, kinek személye a mozgalomért önként vállalt felelősségtudata miatt zavarja őt:

„Csodálatos átalakulása az ifjúságnak. Mennyi árulás kellett abhoz, hogy megengedték a március 15-ike ünneplését Pozsonyban?... Így válik magyar fiú szájában a 48-as jobbágyért végigharcolt szabadságharc a bécsi reakció egyszerű manőverévé, és így felejt el elmondani az ünnepi szónok Balogh Edgár azt, hogy a cseh államalkotók ősei munkálkodtak azon, hogy a 48-as szabadságharc eredményei eltűnjenek, megsemmisüljenek. Nem kellett nagyobb árulást elkövetni, csak a 48 hősi halottait kellett a reakciónak átadni és ezt az akkori cseh erőszak és fegyverek utódai felé lobogózni. Hálából. A 48 után következő rémuralom cseh katonák és beamterek uralma volt...”

A tudatlanság mindig kellemetlen dolog, a valóság tudatos elferdítése még kínosabb. Igaz ugyan, s tagadhatatlan – az 1848-as forradalom a cseh és a szlovák nemzet politikájának kudarca marad. A cseh és a szlovák vezetők valóban nem vették észre időben a bécsi udvar igazi szándékait, s a döntő pillanatban nem csatlakoztak a magyar forradalmi erőkhöz. Nemzetiségi türelmetlenségük bár érthető, de rövidlátó. Tudjuk, hogyan értékelte Marx és Engels azt a történelmi helyzetet. A szláv mozgalmat mindketten elsősorban azért bírálták, mert a cári Oroszország politikai hatalmára, az osztrák monarchia legerősebb feudális szövetségésére támaszkodott. Marx egyetemesen szemléli az akkori Európa politikai, társadalmi és gazdasági viszonyait. *Nézőpontja szerint a magyar nemzet érdekei, amely nemzet az abszolutisztikus zsarnokság ellen demokratikus elvekkel a világszabadság kivívásáért harcolt, magasabban álltak, mint az osztrák monarchia többi leigázott nemzetiségeinek érdekei.*

Azt is tudjuk, hogy Csehországban Palacký ausztróslávizmussal szemben léteztek – és gyors ütemben terjedtek – olyan cseh radikális demokrata nézetek, amelyek írásban és szóban, a magyar forradalommal való szövetkezést hangoztatták. Ilyen elveket vallott – másokkal együtt – Josef Václav Frič, Emanuel Arnold, Karel Sabina, Otokar Vávra.

A cseh radikális demokraták, többségében írók, publicisták, akiknek meggyőződésük volt a szociális átalakulás elkerülhetetlensége és hasznosága, maguk is kétszer kíséreltek meg fegyveres felkelést szervezni a monarchia ellen. Őszintén együttéreztek a magyar szabadságharcral, amelyben helyesen látták az európai reakció bástyáinak szétrombolóját. A konzervatív cseh liberálisok a nemzeti függetlenség biztosítását – féltve saját népünk forradalmi hangulatától – a Béccsel való szövetségben látták. A cseh radikális demokraták viszont előtérbe helyezték a bécsi, a magyar, a lengyel és a német forradalommal való szövetkezést. Kiadták a jelszót: „Ha az európai hatalmak a népek ellen szövetkeznek, szükséges, hogy a népek ellenük egyesüljenek”.²

Az is bizonyos, hogy éppen a magyar forradalom szempontjából döntő pillanatokban – és nem csak a forradalom számára fontos pillanatokban – nagyon sok minden éppen a vezetők demokratikusságától és nagyvonalúságától függött, akiknek ugyanis egyáltalán nem volt szándékukban a forradalom eszméinek és azok összes vívmányainak megvalósítása, úgy, ahogy azt a legkövetkezetesebb demokraták – Táncsics és Petőfi – elképzelték. A forradalmi vezetők a parasztkérdésben nagyon középnemesi elveket képviseltek.³

Tudvalévő, hogy ezzel szemben a parasztságnak a nemzeti kérdésekhez való viszonyát főleg egy szociális mozzanat, konkrétan az agrárkérdés meg-

oldása határozza meg. A népi rétegek annyira elnyomódtak, hogy elsődleges érdekük anyagi helyzetük megjavítása volt, és csak ezután kerülhetett sor a nemzeti öntudat előtérbe helyezésére. Táncsics Mihály, a plebejus radikális demokrata, már 1847-ben a *Nép szava – Isten szava* című, Kossuthoz írt tanulmányában világosan hirdeti: „Némelyek szokták mondani: a népet magunkhoz föl kell emelni, s így nemzet leszünk – de a nemesség örvénybe süllyedt le, oda nem emelkedni többé, hanem csak bukni lehet.... A sok milliónyi népet nem lehet a maroknyi nemességbe olvasztani, hanem megfordítva. Paraszt testvéreim nem jogokat kérnek valakitől vagy országgyűléstől, csak azt követelik, hogy a kiváltságos osztály igazságos legyen... Óriási tévedés, mondom, mikor azt beszélük: és neked jogokat adok. Mibelyt valaki ember, milyen a többi, megvannak a jogai is: igazságtalanság és erőszak az, amit tévedésből előjogoknak szoktak nevezni...”.

Táncsicshoz hasonló nézeteket vallott Emanuel Arnold: „Az én hazafias törekvéseimben nemcsak a nemzetiség fontos, hanem elsősorban a nép felszabadítása.”

Úgy gondolom, szükséges volt a múlt felelevenítése ahhoz, hogy megértsük: a Sarló-küldöttség Táncsics Mihály szobrának megkoszorúzásával (Táncsics volt különben az, ki a nemzeti kérdésben a legmerészebb elveket vallotta, a nemzetiségi szempont helyett ugyanis az osztályszempontból indult ki) kétféle gésztust tett. Egyrészt a magyar forradalom legkövetkezetesebb, Táncsics képviselte hagyatékához, másrészt pedig a hasonlóan haladó elveket hirdető szomszédos nemzetek képviselőihez csatlakozott. Természetesen erkölcsi tanulsággal is szolgált egyben a magyar, a cseh és a szlovák értelmiségi ifjúság számára, figyelmeztetéssel a múlt hibáira mutatva.

A Sarlósoknak a 30-as évek elején a hazai centrum felé való közeledése igazán merész, de talán egy kicsit Don Quijote-i gesztusnak tűnt. Őszinte szándék hajtotta őket arra, hogy a magyarországi fiatalokat megnyerjék a szociális egyenlőség és a szomszédos nemzetekkel folytatott kulturális együttműködés programjának. Az már más kérdés, hogy mennyire jözanul mérték fel lehetőségeiket és a magyarországi, valamint a csehszlovákiai fiatalokra gyakorolt hatásukat. Nem volt állandó kapcsolatuk a hazai centrummal, ezért nem tudatosíthták teljesen a két állam eltérő fejlődését.

A *Nap* 1930. március 18-i számában *A pozsonyi Sarlósok nem koszorúztatták meg a budapesti Petőfi-szobrot* című cikke beszámol a Sarlósok budapesti útjáról: „Az eredeti terv szerint a koszorú tetételénél a haladó szellemű budapesti egyetemi hallgatóság küldöttei is részt vettek volna...” A pamflet írója ironikusan teszi fel a kérdést, vajon kik lettek volna azok a hallgatók, akik odaadják magukat „egy láthatatlan dirigens egyetlen intésének?” – és ezt állítja: „A muszkavezetők idegei cseh vibrációval telítődnek meg Pesten. Csak így lehet megmagyarázni, hogy az után is tüntettek a Sarlósok ellen, vagy pedig azzal, hogy ha tüntettek ellenük, nagyobbak az érdemek odaát. Hiszen a forrongó Budapesttel álltak szemközt a bős muszkavezetők. Ezt pedig még a csehek is respektálják...”

A *Reggel* 1930. március 19-i számában így ír az ügyről, „Budapesten ledorongolják a haladó Sarlós-mozgalmat – Miskolcon újult erővel tör utat magának. Egy 50 főnyi diákcsoport Miskolcon a Vetés szellemében

röpiratot adott ki. A »Kötörőt« elkobozták, 8 diákot letartóztattak. Az utcákon is tüntettek, a Sarlós ifjak ellen, akik valóságos forradalmat idéztek elő bátor szereplésükkel a magyar ifjúság szívében. A reakció szervezetei azonban nem bagybatják szó és tett nélkül ezt a forradalmi lelkiismeret-felrázást...».

A szerző éles támadásba vált: megvonja a Sarlósoktól a közös magyar történelmi nemzeti küldetéshez való csatlakozás jogát. Elítéli a miskolci diákcsoportot is, akik a Sarlósokhoz hasonló program jegyében léptek fel. Helyesen látja, hogy fellépésük védőfal lehet(ne) a kibontakozó jobboldali revizionista irányzatokkal szemben.

Akaratlanul is eszünkbe jut, hogy néhány évvel később József Attila az *Ős patkány terjeszt kórt* című versében egyöntetűen a fasizmust érti alatta, amelyet a magyar ifjúságnak éppen az a rétege képviselt, melybe Eszterhás is beletartozott. József Attila már a *Hazám* című ciklusában figyelmeztet a veszélyre: „adj emberséget az embernek, adj magyarságot a magyarnak, hogy mi ne legyünk német gyarmat.” – Az *Ős patkány terjeszt kórt* című versében drasztikusan kimondja azt, amitől már előtte is félt: „*Ős patkány terjeszt kórt miközöttünk, a meg nem gondolt gondolat, belezabál, amit kifőztünk, s emberből emberbe szalad*”. – Arra is int bennünket, hogy a nemzetek között állandó és újra feléledő sértéseket, igazságtalanságokat oldjuk meg: „*S mert a nemzetekből a szellem nem facsar nedves jogokat, hát új gyalázat egymás ellen serkenti fel a fajokat.. űzi egymást a bosszúállás vágya s a lelkiismeret.*”

De térjünk vissza a gúnyirathoz. A szerző nem tagadja, hogy a Sarlósok fellépését a reakció főleg ideológiai szempontból tartotta veszélyesnek. Eszterhás idézi – és gúnyosan értelmezi, de nem cáfolja meg – a *Reggel*, 1930. március 29-i beszámolóját: „...A reakció vezérei meg vannak rémülve, hogy a magyar ifjúság elérkezett arra a pontra ahonnan népének sorsát tisztultabb horizontok előtt látja. Ezeknek a tisztultabb szociális szempontoknak Magyarországon a Sarlós-koszori letétele és manifesztuma volt, melyben nyíltan az októberi forradalom eszmei örökösének vallja magát egy új magyar nemzedék nevében”. – Nehezen tudjuk ma már megítélni, mennyire volt indokolt akkor a Sarlósoknak az egész fiatal magyar nemzedék nevében fellépnie. Bizonyos viszont az, hogy cselekedetük jelentős egyetértő és elutasító magatartást váltott ki magyar földön. Különböző diákszövetségek fejtették ki véleményüket a Sarlósok programjával szemben és mellette. Főleg az 1848/49-es magyar forradalom és az 1918. közötti összefüggések és kapcsolatok hangsúlyozására reagáltak. Erről szintén a *Reggel* (1930. márc. 29.) írt: „...Természetes, minden új magyar nemzedék éppen úgy, ahogy Jásziék és a közvetlenül utánuk következő generációk, úgy azok is, amelyek a 18-as forradalom után léptek csak ki az életbe, tetterejükét és idealizmusukat ennek az eszmének szolgálatába állítják, s egy percre sem alszik ki lelkükben a tudat, hogy a magyar nép forradalmának lehetnek veszített csatái, de maga a forradalom győzni fog!”

Eszterhás csálhatatlanul megérezte a Sarlósok programjában az eszmeileg haladó, valóságghü törökvéseket, és ezért tchetetlenségében cinikus támadásokba kezd: „...Tíz év óta bennünket vádolnak ellenforradalmi terrorral. Mi sem fogjuk tebat, akármennyire halvány kópiái vagyunk a csatát veszített forradalom terrorfiainak, saját magunkat terrorizálni...”

Hasonló stílusban folytatja a Sarló-mozgalom „leleplezést” és a hazai viszonyok védelmét.

A kiadvány 16. oldalán a szerző *A Nap* 1930. március 22-i jelentéséből idéz, és egyben gúnyolja azt: „*Hiába akarta a magyar belügyminiszter Terrebessy táblabíró politikai szenvedélyességében pellengérré állítani. Az itteni magyarság szemében, amely már megtanulta, hogy a trianoni batárokon kívül is van élet s ez az élet egészen más, mint azt Budapesten elképzelik – ez nem sikerült neki. Itt már tudják az emberek, hogy nem lehet nekilovagolni a szélmalomnak, hogy más szabályai és törvényei vannak a kisebbségi életnek, mint amilyeneket egy álmokat kergető nacionalizmus rájuk akarna oktrojálni.*”

A gúnyirat írója a mondatnak elsősorban arra a részére figyel fel, amelyben a szélmalomról van szó: „*....Hát csak ez az oka a megalkuvásnak? Csak az, hogy nem lehet? És mi lesz, ha mégis lehet? Ha valaki mégis megállítja azt az örült zajjal járó szélmalmot...*”

A *Nap* válasza érthető és egyértelmű. Helyesen látja azt az irányt, amely felé a Sarlósok törekvéseit kinevető ifjúság tart: „*....Az új magyar ifjúsági közszellem idegenkedik a szabad gondolattól és szótól... a német Burschenschaftok ceremóniája szerint öntözgeti sörrel-borral lelki szárazságát és atavisztikus külsőségek alá reji tudatlanságát...*” (*A Nap*, Pozsony, 1930. március 29.)

Eszterhás cáfolja *A Nap* 1930. március 10-i jelentését: „*Hivatalból rendelték el Budapesten a Sarló-ellenes tüntetéseket. A Turul emberei felmentek a belügyminisztériumba, és azonnal informálták Sztranyavszky államtitkárt, nemcsak a Sarlóról, de feljelentették a Mephoszt is, mint kommunistát és mint a kommunista Sarló barátját. A belügyminisztériumból e közbenjárásra hivatalos leirat jött a bevándorolt Mephosz vezetőségéhez, melyben a diákszegélyek megvonásával fenyegetik meg a szövetséget...*”

A Turul-tagok védelmét a szerző elég naivan, de valószínűleg találoán és kifejezően azzal a ténnyel támasztja alá, hogy az államtitkár, annál inkább a miniszter, egyáltalán nem állna szóba a diákokkal, még csak az előszobába sem engedné be őket. „*A Turul embereiről ilyeneket írni, vagy csak hazug információk alapján, vagy 1919. nagy futásának vissza-visszatérő maláriás lázában lehet. Kik a Turul emberei? 20–24 éves egyetemi és főiskolai hallgatók, orvostanhallgatók, joghallgatók, akik csak a félelem-szülte legendákban állanak olyan magasan, hogy a belügyi államtitkár fölé kerüljenek...*”

A fiatalok körében azonban akadtak elég sokan olyanok is, főleg magyarországi diákok, akik nagy elismeréssel szoltak a Sarlósokról és üdvözölték mozgalmukat. *A Nap* ilyen levélből idéz egy részletet: „*Egyet-érzünk és egyet akarunk veletek. Szükségét érezzük annak, hogy azt kifejezzük előttetek akkor, amikor a magyar vezetőtársadalom és egy gyáva magyar ifjúság márciusi koszorútok miatt titeket parlamentben, sajtóban, és egyesületi batározatokban megtámad, megtagad, és a magyar sorsközösségből sietve kizár...*”

A röpirat szerzője viszont fokozza a rágalmat, mikor a Turult védelmezi és a Sarlósokat támadja: „*A magyar sorsközösségből kizárni egy testvért nem lehet. Születése óta olyan alaposan bent van ebben mindenki, akinek vérében muzsikál, de csak abban a nyugdatatlan jó magyar vérben, amelyik sohasem volt képes arra, hosszú és éppen ezért szenvedésteli histó-*

riánkban, hogy nyugodt megfontolással dögevőkhez közeledjen, vagy ha mellé is láncolták, keblére boruljon és vele testvéresüljön. Pedig nagyobb fáraók parfümtartója is lebettünk volna, mint a cseb állam...”

Az itt megjelenő fenyegetőzés már leleplezi azt az áthidalhatatlan távolságot, amely azok között a fiatalok között keletkezett, akik a nemzetközi viszonyok kielezését szándékozó és a német orientáció felé hajló Gömbök-kormány szolgálatába álltak, és a Sarlósok között, akik tudatosították a megváltozott történelmi valóságot, és nemcsak a nemzetiségi kérdés, hanem a szélesebb, szociális és osztályellentétek kérdéscinek a megoldására is törekedtek. Nekiindulva kellemetlenek is a pamflet írójának egyértelmű, félrecrthetetlen kijelentései: „*És azt is tudnotok kell, hogy itt mi a nemzet dinamitos ládája vagyunk. Tíz év óta gyűlik ebben a tartályban az ifjúság, a nemzet dinamitja. A mi ifjúságunk, ami ebben az országban, csonkágban felesleges, amelyik a maga fejlődésének feltétlen teret követel, szétrombolja ha útját állja, a cementfedezékeket, rejtett löállásokat, megállít minden tankot, légcsavart, mert élni akar és mert tehetségesebb, erősebb és nemzetibb, áldozatkészebb, mint eddig bármelyik magyar generáció...”*

Ide kíváncznak Móricz Zsigmond józan meglátásai is. A *Nyugatban* (1931. március 16.) részletesen beszámolt a berlini, a pozsonyi, a prágai és a debreceni magyar főiskolások körében tett látogatás élményeiről. Tanúvallomása, amely a *Lidové noviny* (1931. 141. sz.) hasábjain *A magyar diákok nálunk és Magyarországon* címmel és *Egy magyar író tanúságtétele* alcímmel jelent meg, kifejező és jelentős kordokumentum.

Móricz legelőször a berlini Collegium Hungaricumban tett látogatásáról beszél. A Collegium – hatalmas palota, csupá márvány és fényűzés – elképesztően hatott rá. Rájött, hogy ebben a palotában egyenesen éheznek 30–40 magyar diák. Hangsúlyozta, hogy az efféle túlméretezett paloták teljesen hamis fényben mutatják az egész magyar életet és meglehetősen furcsán hat, amikor az elszegényedett Magyarországról beszélnek bennük. Az ilyen paloták nem teljesítik igazi feladatukat, s jobb lenne, ha a magyar kormány megfelelő havi ösztöndíjat adna a diákoknak, s meghagyná nekik a művelődés szabadságát. Mert a magyar diákok be vannak zárva a Collegiumba, nem járnak színházba és társaságba, így nem tudják elsajátítani a német kultúrát. E monstre palota minden termében olvasható a felirat: beszéljetek magyarul! – A továbbiakban Móricz összehasonlítja az említett neveléssel és eredményeivel a csehszlovákiai magyar fiatalság ezzel ellentétes fejlődését. Azt mondja, hogy táviratilag hívták Pozsonyból Prágába, és ott vette észre, hogy előadását egy haladó nyilvános irodalmi akció kapcsán rendezték. Móricz hangsúlyozta, hogy mindenekelőtt a magyar ifjúság kedvéért jött Csehszlovákiába, s hogy hallgatósága csakugyan a magyar ifjúság volt.

Három napot töltött a prágai magyar fiatalok – Sarlósok – körében, s meglepte őt okosságuk, szervezetségük, a cseh kulturális körökben tanúsított diplomáciai képességük. Miután visszatért Pestre, elhatározta, hogy a hazai magyar ifjúsággal is kapcsolatot teremt és összehasonlítja külföldi tapasztalataival.

1931. február 9-én Móricz prágai tapasztalatairól tartott előadást a pesti fiatalság képviselőinek. Az ezt követő vitán azonban szomorúan állapítja meg, hogy a hazai ifjúság lelkiállapota kaotikus, nincsen szilárd

programja és nincsenek öntudatos vezéregyéniségek. Elszakadt a néptömegektől. Ezzel ellentétben a csehszlovákiai fiatal magyarságnak van konstruktív programja, vannak vezéregyéniségei és szoros kapcsolatban áll a magyar parasztsággal.

Móricz a továbbiakban Debrecenben tett látogatásáról számol be, ahová drámájának színre vitele alkalmából hívták meg. A darabnak ugyan sikere volt, de másnap az egyetemi ifjúsági egyesület tagjai a színház épülete előtt antiszemita tüntetést rendeztek a főszerepet alakító színész ellen. Megállapítja, hogy a magyar ifjúság cme szelleme ellen úgy kell harcolni, mint az egykejelenség ellen. „*Vagy kialakítunk egy új magyar nemzetet, vagy a nemzet meddő marad.*” Hozzáteszi még, hogy az újjászületéshez szabadság kell elsősorban, egészséges, reális gondolkodás.

Hangsúlyozza, hogy a csehszlovákiai magyar nemzedék – Sarlósok – határozottan jobb vezetője lesz a nemzetnek, mint a mai hazai fiatal intelligencia. Befejzésül megállapítja, hogy a magyar nemzeti élet válaszüton áll...

Móricz nagyszerűen állta a helyét Prágában is a csehek és szlovákok között. Diplomataügyességgel így válaszolt *Stefan Letz*nek, az *Elán* szlovák folyóirat munkatársának arra a kérdésére, hogy miként képzei el a csehszlovák–magyar szellemi érintkezést: „*A műveltség egységes. A legkisebb nemzet, ha megvannak számára a szabad fejlődés feltételei, éppoly tényezője válhat az emberi műveltségnek, mint egy nagy nemzet. De nem minden nemzet kötelessége az, hogy összefogja erőit az általános emberi műveltséggel való szövetségre. Én keresem az útját, a csehszlovák–magyar közeledésnek.*” (Dobossy László: *Két haza között*, 1981. 140. l. alapján idéztem.)

Ezt a tényt a Sarlósok is teljes mértékben tudatosították. Tisztán látták tevékenységük hármass feladatát: a szocialista eszmék terjesztése tagjaik körében, a magyarországi ifjúsággal való kapcsolat felvétele és az élenjáró csehszlovákiai vezetők tájékoztatása. Ezt a célt szolgálta T. G. *Masaryk* köztársasági elnökkel való találkozásuk is, de elsősorban az egyetemi tanáraikkal kialakított szoros kapcsolat volt jelentős, akikben bíztak, akiket terveikbe is beavattak, és akik valóban melléjük álltak a szociális és nemzetiségi vívmányok kivívásáért folytatott harcban. Főleg a következő professzorokról van szó: *Emanuel Rádl*, *František Xaver Šalda* és *Zdeněk Nejedlý*. Közvetlen hatásukról és ösztökélőerejükéről találon emlékezik vissza egyik hű hallgatójuk: „*F. X. Šalda Európa legképzettebb irodalomkritikusa és esszéírója volt. Szintetikus szellem, aki rendszerben látott minden részletet. Gondolkodó, aki nem ismert megalkuvást, megbátrálást, kitérést.. A hatvanhét éves Šalda ezt írta nekem, az akkor még alapvizsgáig sem jutott diáknak: Nem kételkedem affelől, hogy igazságos ügyért harcolnak, s hálás lennék, ha időnként értesítenének, hogyan áll ügyük.*” (Dobossy László: *Magyar szellemmel csehek között*, In.: *Két haza között*, 82. l.)

Dobossy helyesen felismerte Zdeněk Nejedlý döntő szerepét a Sarlósok baloldali orientációjában: „*Z. Nejedlý, a neves baloldali professzor, monumentális életmű alkotója, szintén a pártunkon állt. A cseh művelődés egész múltját, és minden ágazatát egységbe foglaló tudós, akit bánt a mai csehszlovák élet sivársága, s teljesebb, tökéletesebb megoldások után vágyik. Szüntelen és következetes jelenléte a társadalmi küzdelemben, a kommu-*

nista párt oldalán lenyűgözött... Igazságérzetével, amely természetesnek ismerte el a mi jogainkat, s a maga módján küzdött is értük, külön lelkesedést váltott ki bennünk...” (Uo. 83. l.)

A Sarlósok jól látták a polgári vezetők – akik egyformán elnyomták a magyar és más nemzetiségű munkásosztályt – és a haladó intelligencia közti különbséget. Soha nem lettek hűtlenek az 1848/49. forradalmi hagyományaihoz, ezért Eszterhás igazságtalanul nevezi őket a „nemzeti ügy árulóinak”. A dolgozók érdekében mindig és mindenhol felléptek a burzsoá demokratikus kormány erőszakos cselekedetei ellen. Balogh Edgár *Emigránsok és újarcú magyarok* című cikke is (A Nap, 1930. április 6.) bizonyítja: „Mi azt a munkásvért láttuk, ami a legionáriusok fegyvereitől fakadt és ömlött szét a pozsonyi vásártéren. A csebek és szlovákok polgári jellegű nemzeti forradalma történelmileg megindokolt és régóta esedékes esemény volt, de a magyarság felé ellenforradalmi arcot mutatott...”

Jelentős tény az is, hogy éppen Šalda *Tvorba* (Alkotás) című folyóiratában jelent meg Laco Novomenský vezércikke *Történelmi folyamat* címmel (1931. július 23., melyben a kosúti sortűzről úgy ír, mint a szlovákiai kommunista mozgalom példaadó leckéjéről. Külön kiemelte Major István és Terbessy János kiállítását.)

A Sarló-mozgalom működésének kicsúcsosodása az 1931. szeptemberében Pozsonyban megrendezett ötnapos országos kongresszus volt 161 tag részvételével. A kongresszus több szekcióban ült össze, s cseh, valamint szlovák értelmiségiek is részt vettek rajta, akik nemzetük nevében üdvözölték az értekezletet.

És újra a *Tvorba* volt az, amely 1931. novemberében cikket jelentetett meg *A Sarló nevű magyar diákegylet országos kongresszusa* címmel (1931. 47. szám, 750. l.). Aprólékosan ismertette a kongresszus lefolyását és hangsúlyozta: „...a csehszlovákiai magyar probléma a maga határozott megoldásához vezető útján egyúttal német, szlovák, ukrán problémaként intéződik...”

Ugyancsak reagált a Sarló kongresszusára a *Komunistická revus* (1932. 78. sz., felelős szerkesztő: Jaromír Dolanský, kiadta a CSKP KB). A cikk írója, Goldhammer Géza, cikke befejezésében beismerte, hogy „a Sarló-csoportban dolgozó elvtársak hosszú utat és hosszú harcot hagytak maguk mögött. A Sarló kongresszusa előtt és alatta alaposan megtisztították sorikat...”

Mivel a felbomlásra mindig a kritikus helyzetekben kerül sor, most is törvényszerű volt, hogy a mozgalom megszűnése után tagjai szétszóródtak – különböző országokba kerültek.

Balogh Edgár, a mozgalom eszmei vezetője Romániában él, Csehszlovákiában 61-en maradtak (*Lőrincz Gyulával* az élen), Magyarországra 51-en költöztek (ebből 1945. előtt huszonöt, a többiek 1945. után), 1945. előtt néhányan a Szovjetunióba (*Haba Tibor, Zhorella Árpád*), mások Amerikába (*Terbessy János*), Svédországba mentek, vagy Franciaországba, ahol részt vettek az antifasiszta ellenállásban (Dobossy László). (Az adatokat *Boross Zoltán* statisztikájából merítettem.)

Befejezésül megállapíthatjuk, hogy ma már olyan helyzet alakult ki, amelyben csak hasznos lehet azoknak a dokumentumoknak a felelevenítése, amelyek most már 55 éves távlatból megvilágítják a Sarló jelentőségét. Nem tudunk szabadulni attól a benyomástól, hogy igazságtalan dolog

figyelmen kívül hagyni állandó és maradandó jelentőségét annak a fiatal magyar nemzedék mozgalmának, amely lerakta a két ország történelme és kultúrája kölcsönös megismerésének tudományos alapjait, s amelynek egyes tagjai még most is a hagyományok megismertetését és megmagyarázását szorgalmazzák.

Ebből a szempontból kell értékelnünk a fentiekben elemzett okiratot is, amely bizonyíték arra, hogy míg az akkori ifjúság kevés figyelmet szentelt a Sarlósoknak, most annál többet meríthet példájukból a mai fiatal magyar nemzedék, talán a mi közvetítésünkkel is.

JEGYZETEK

1. A cím alatt a következő alcímek olvashatók: Sarlósok, a megszállt magyar területek muszkavezetői – A Sarló és a félhivatalos cseh sajtó – Az októbrizmus nyelvöltögetése a Sarló-kérdés alkalmából. – Mi az öregcserkészlet és mi a Sarló. – Hogyan lesz a Szlovenszko szlovensz-kóbb. – Utolsó praktikája a cseh bőregérnek.
2. De tudjuk azt is, hogy 1848 márciusában *Janko Král'* Pestről, ahol egy időben és egy irodában *Jókai Mórral* a szlovák származású *A. B. Vrchovský* ügyvédnél gyakornokoskodott, Szlovákiába ment és itt a parasztok előtt a március 15-i pesti forradalmat népszerűsítette. Tény az is, hogy Gusztav Zechenter jelentős szerepet játszott az 1848/49-es szabadságharcban Bécs barikádjain, éppúgy, mint Kossuth hadseregében.

Emanuel Arnold J. V. Frič mellett a cseh radikális demokraták vezető egyénisége, *Hangok Magyarországról* (1848) című cikkében a következőket írta: „...Béccsel együtt nem bukott meg sem Ausztria, sem Magyarország.” De Arnold világosan rámutatott arra is, milyen politikát alkalmazott Bécs a magyaroknak szánt márciusi alkotmánnyal, hogyan számított arra, hogy a nacionalista (és főleg gazdasági) törekvések által vezérelt egyes burzsoáziák az Osztrák Birodalmon belül a magyarokkal való egyenjogúság követelményével fognak fellépni. És így is történt.

Igaz, J. V. Frič buzdított a reakció elleni harcra: „Nem akarunk szabadságot kegyelemként és ajándékként kapni... kemény harccal, százféle áldozattal vívjuk ki más népek, az olaszok, lengyelek, magyarok és a szabadság más óhajtóinak példája alapján, és elérjük függetlenségünket Európa barátian gondolkodó népeinek családjában.” J. V. Frič forradalmi tevékenységéért hosszú éveket töltött az ol-mützi, komáromi és munkácsi börtönökben, ahol a magyar szabadságharcosokkal is találkozott.

Nem véletlenül éppen K. Sabina elevenítette fel a monarchiában élő összes nemzetiségek forradalmainak emlékét *Oživené broby* (A feltámadott sírok) című kisregényében.

3. Erről részletesebben a következő tanulmányomban írtam: *Odraz národnostnej otázky v diele Jókaiho, Eötvösa a Táncsicsa v období od revolúcia s roku 1848. do rakúského vyrovnania* (A nemzeti kérdés visszatükröződése Jókai, Eötvös és Táncsics műveiben az 1848-as forradalomtól az osztrák kiegyezésig), Zborník FFUK, Bratislava, XI–XII., 1960.